

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліщук О. Мистецтвотерапія для дітей. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018.
2. Міцкевич І. Мистецтвотерапія в роботі з дітьми: посібник для практичних психологів та соціальних педагогів. Київ : Новий Світ-2000, 2015.
3. Галаган Т. Мистецтвотерапія в роботі з дітьми та підлітками. Київ : Ант, 2013.
4. Віденська Л. Метафоричні картки у практиці розвитку дітей. Київ: Київська майстерня, 2019.
5. Соловійова О. Мистецтвотерапія в роботі з дітьми. Львів : Світло, 2017.
6. Герасимова Л. Мистецтво і розвиток особистості дитини. Київ : Основи, 2016.

Пометун Олена,
Сєрова Галина
м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА КОРДОНОМ, В УМОВАХ ВІЙНИ

У доповіді визначені проблеми, з якими стикаються учні, які в умовах війни разом з батьками виїхали в інші країни. Представлено чотири групи учнів, освіта яких організується різними шляхами, однак всі вони потребують соціально-психологічної підтримки. Представлено досвід підготовки українських вчителів для здійснення допомоги учням-мігрантам шляхом організації спеціальних позакласних занять за спеціальною методикою.

Ключові слова: *учні-мігранти, адаптація, педагогічна підтримка, методика*

The report identifies the problems faced by students who left for other countries with their parents during the war. Four groups of students are presented, whose education is organized in different ways, but all of them need social and psychological support. The experience of training Ukrainian teachers to help migrant students by organizing special extracurricular activities using a special methodology is presented.

Keywords: *migrant students, adaptation, pedagogical support, methodology*

Вступ. Військова агресія проти України призвела до масштабного руйнування шкіл і вимушеної міграції учнів та педагогів в інші регіони України та за її межі. Освіта стала однією з найбільш уразливих галузей, стан якої є викликом для майбутнього як держави, так і наступних поколінь. Міністерство освіти і науки України надало роз'яснення щодо окремих питань здобуття освіти в умовах воєнного стану [2]. Проте, забезпечення освітніх потреб дітей в складних умовах вимушеної еміграції є надважливою темою, яка потребує тісної співпраці між державними органами, громадськими організаціями, міжнародною спільнотою у впровадженні ефективних педагогічних практик [3].

Країни Європейського Союзу справляються з напливом біженців з України, серед яких багато школярів. Освітня політика ЄС передбачає для дітей-біженців з України можливість інтегруватися в освітній простір країн-членів [1]; в той час як українські вчителі намагаються підтримати своїх розсіяних учнів, більшість із яких страждає не лише від дислокації, але й від травматичного досвіду.

Загроза значних освітніх втрат українських дітей, які опинились за кордоном, психологічні травми, які перешкоджають адаптації учнів у колективі й освітньому середовищі, потребують адекватного реагування як з боку педагогів, так органів керівництва освітою.

Мета дослідження: проаналізувати проблеми, які виникають під час навчання дітей-мігрантів та презентувати досвід роботи українських вчителів з підтримки та адаптації таких дітей до нового освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на значні зусилля країн, які приймають біженців з України, виникає багато проблем щодо адаптації і ефективного навчання учнів-мігрантів. Відповідно до наших досліджень, їх можна поділити на чотири групи.

Перша – ті діти, які перейшли на навчання у школи країни перебування. Значна частина з них мають насамперед проблеми з адаптацією, втрачають мотивацію до навчання через стан невизначеності, мовно-культурні бар'єри. Другу групу складають – ті учні, які навчаються у двох школах одночасно: у школі країни перебування стаціонарно та українській (дистанційно, на умовах домашнього навчання) мають велике інтелектуальне і моральне навантаження, позбавлені можливості спілкуватися з однокласниками та вчителями під час уроків, не беруть участі в житті класу та школи. Третя група – це ті діти, які перебувають за кордоном, але внаслідок різних причин навчаються лише дистанційно в українській школі, а отже майже повністю позбавлені живої комунікації з однолітками.

Нарешті до четвертої групи відносяться учні, які після певного терміну навчання в школі країни перебування з різних причин знову повертаються на дистанційне навчання в українську школу. Вони часто відчувають психологічні труднощі у відновленні зв'язків з однолітками і вчителями, мають значні освітні втрати. Кожна з цих категорій дітей потребує окремої уваги та соціально-психологічної підтримки.

Безперечно ефективною категорією «перших служб реагування» стають вчителі та інший педагогічний персонал. Саме шкільні вчителі, за наявності належної підготовки та методичної підтримки, можуть відігравати значну роль у пом'якшенні наслідків травматичного досвіду своїх розкиданих по різних країнах учнів, полегшенні їхньої інтеграції в нове освітнє та соціальне середовище.

Саме на таку підготовку вчителів і спрямований міжнародний проєкт «Підтримка вчителів і учнів з досвідом міграції» («Support for Teachers of Students with Experience of Migration» – STSEM) за підтримки Шведського Інституту та участі шведських, польських, українських вчених і вчителів. Ціль проєкту – розробити і протестувати методики та навчальні матеріали для українських вчителів, які підтримують учнів щодо інтеграції в освітнє та соціальне середовище країн, де вони перебувають. Діяльність у проєкті українських вчителів, які працюють з усіма категоріями учнів, має на меті: 1) психолого-педагогічну підтримку учнів-мігрантів; 2) підвищення мотивації учнів до повернення в Україну; 3) розвиток української ідентичності дітей-мігрантів. У рамках проєкту вчителі проводять щотижневі он-лайн зустрічі з учнями, які навчаються у школах за кордоном. Методичний супровід таких занять, що надається педагогам, містить спеціальні комплекси вправ на покращення в учнів навичок спілкування, самопрезентації, підвищення самооцінки і розвитку впевненості у собі, подолання самотності, рекомендації щодо їх проведення. Наприклад, для полегшення адаптації учнів у нове соціальне середовище учням пропонуються привітання мовою країни перебування, спостереження за традиціями, повсякденним життям (їжа, одяг, озеленення, поводження щодо сміття та ін.). Частина вправ орієнтована на розвиток в учнів розуміння соціально, етнічної, культурної різноманітності як ресурсу та формування в них навичок міжкультурного толерантного спілкування. Наприклад, для обговорення пропонуються запитання:

- У чому ви схожі з іншими людьми?
- Чим завжди відрізняєтесь від більшості?
- На які відмінності поведінки людей ви зразу звернули увагу, коли приїхали? Що здалося вам найбільш цікавим, привабливим?

- Які особливості в школі? Що відмінного в шкільних предметах, шкільній програмі?

- Які звички/традиції у школярів?

- Що б ви запозичили? Що б ви хотіли бачити у нас в Україні?

- Що вам найбільше подобається? Що вас здивувало/розсмішило?

Під час виконання вправи «Країна різноманіття і рівності» учням пропонується розглянути малюнок Ясмїні Ахаван Харазі (11 клас, Тегеран, Іран) «Наш різнобарвний світ», а потім відповісти на питання:

- Що хотів сказати на вашу думку художник?

- У чому є небезпека різноманітності?

- Чи були у вас в житті випадки, коли ви відчули небезпеку бути іншими?

- Які правила ви б запропонували для країни, де всі різні, але рівні?

Після обговорення учнів запрошують сформулювати 3-5 правил життя в країні різноманітності й записати їх.

Важливою складовою таких зустрічей є взаємодія між учнями на онлайн платформі, під час якої вони ставлять один одному запитання, обговорюють або розмірковують над темою, прислухаються до думок своїх однолітків і співпрацюють для виконання поставленого завдання. Така методологія занять учням змогу ділитися одне з одним своїми переживаннями, ідеями з різних питань, здійснювати самодіагностику і підвищити свою самооцінку, розвинути навички спілкування і самопрезентації. Важливим є і подолання самотності дитини під час навчання, коли вона більшість часу опиняється сам на сам з екраном. Важливість комфортного середовища стає на заняттях предметом аналізу та емоційного переживання учня/учениці. Результатом цього мають ставати внутрішні зміни, що вимагають нової активності, нових кроків до позитивної взаємодії.

Проєкт орієнтує педагогів на цілеспрямовану роботу із встановлення емоційно позитивного психологічного клімату на зустрічах з учнями, емпатійно підтримуючих стосунків між школярами. Інструментами вчителя є відкриті запитання, в обговорення яких залучаються більшість учнів,

створення ситуації успіху для кожного учня та постійний зворотній зв'язок тощо. Будь-який рекомендований варіант організації активного навчання залучає і мотивує учня до осмисленого навчання і критичного мислення, сприяє розвитку емоційного і соціального інтелекту. Пропоновані інтерактивні вправи та завдання на спостереження і порівняння підвищують рівень зануреності учнів у матеріал та допомагають їм стати більш зацікавленими у кінцевому результаті. Таким чином створюються можливості щодо ефективного саморозвитку особистості учня, навичок успішної соціальної комунікації як підґрунтя позитивної інтеграції у нові школи.

Для проведення занять з учнями вчителям надаються методичні рекомендації і підготовлені презентації за темами кожного заняття, які містять інфографіку, відео, інтерактивні вправи, запитання для рефлексії. Заняття для вчителів дозволяють їм обмінюватись досвідом, коригувати власні плани зустрічей. Помічними для вчителів є ресурси у створеній в Telegram групі та на сайті проекту, на якій учасники і учасниці діляться власними методичними розробками зустрічей, звітують про проведені заняття, обговорюють питання, які виникали, що викликало найбільший позитивний відгук учнів, чого варто уникати.

Вчителі позитивно оцінюють свою участь у проекті, змогу одержати психологічну підтримку і знизити рівень стресового навантаження, професійно зростати, зацікавити і заспокоїти своїх улюблених учнів, які через війну опинилися за кордоном, без друзів, а інколи і без батьків. Напрацьовані навички вчителі успішно використовують у повсякденній педагогічній практиці.

Дослідження свідчать, що й учні задоволені оволодінням новими знаннями і навичками, які дозволяють їм використовувати особисті, внутрішні ресурси, щоб справлятися зі своєю ситуацією, підвищити стійкість, впевненість у собі.

Висновки. За даними наших досліджень 2022–2023 років, маємо констатувати наростання проблем, пов'язаних з адаптацією та інтеграцією українських учнів-мігрантів у навчальне середовище різних країн в умовах військового конфлікту, який триває. Ці проблеми не розв'язуються керівними органами української освіти, а також не є предметом уваги з боку адміністрації закладів освіти країн, де знаходяться українські школярі. Вся відповідальність перекладається на батьків, які не готові до їх розв'язання, а також на вчителів.

Очевидно, що на цьому рівні без допомоги і участі вчителів країн, в яких опинилися учні-мігранти, ситуацію покращити складно. Водночас, навіть для тих груп учнів, яким можуть надавати допомогу і підтримку українські вчителі – вони до цього не готові.

Методичні напрацювання за проектом STSEM, які чітко зосереджені на забезпеченні потреб і можливостей, необхідних щоб допомогти учням-мігрантам впоратися з новою ситуацією та позитивно інтегруватися в їхні нові школи, заслуговують на розповсюдження і подальші наукові дослідження. Ґрунтовна методична розробка цих питань має бути запроваджена як окрема тема у системі післядипломної педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Локшина О., Джурило А., Максименко О., Шпарик О. Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системі освіти держав-членів в умовах війни РФ проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики. *Український Педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 6–19. URL : <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-6-19>.

2. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023. № 563. URL : https://ips.ligazakon.net/document/MUS38158?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=cons12

3. Як освітні втрати вплинуть на економіку України | Освітній омбудсмен України (eo.gov.ua).